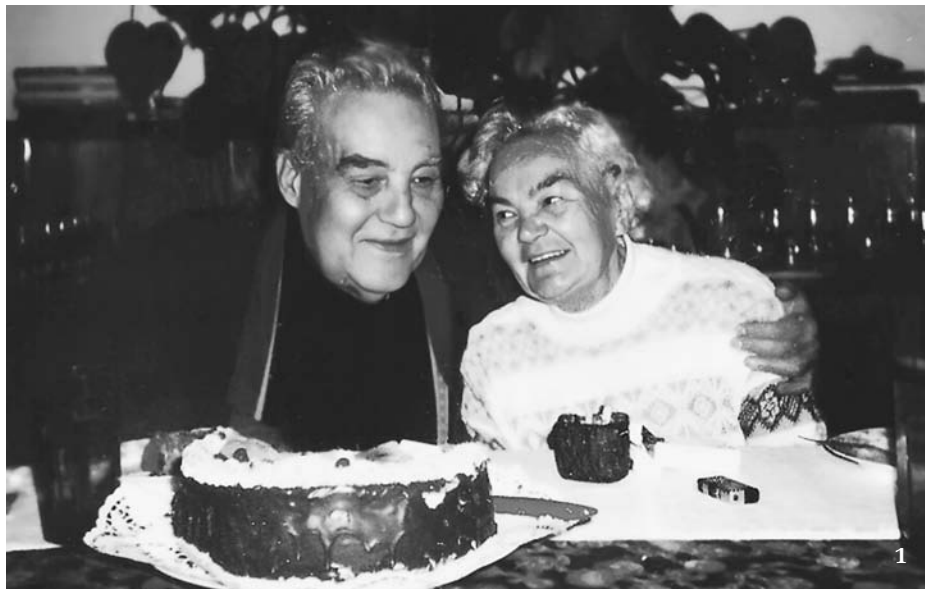

Profesor Jaroslav Pazourek – 100. výročí narození nestora rostlinné anatomie

Život dělného a tvůrčího člověka je vždy přebohatý.
Lubomír Nátr

Prof. RNDr. Jaroslav Pazourek, CSc., se narodil 2. září 1923 v Plzni. Celý život zasvětil studiu vnitřní stavby rostlin – rostlinné anatomii. V druhé polovině 20. století byl bezesporu po mnoho let vůdčí osobností tohoto oboru v naší republice. Jeho hlavním přínosem české rostlinné anatomii bylo již od konce 70. let minulého století zavádění kvantitativních přístupů do studia struktur rostlinných organismů – v té době moderních metod morfometrických, začínajících metod stereologických a také úplné tehdejší novinky v podobě analýzy obrazu. K uvedené problematice rovněž publikoval nejvíce svých vědeckých prací. Bez kvantitativních metod si dnes moderní rostlinnou anatomii jen stěží představíme a v prof. Pazourkovi jsme měli v této oblasti zaníceného novátora. Jak jsme psali v letošním článku v *Živě* (2023, 2: LIX–LXII), pan profesor se výrazně zasloužil o pokračování a rozvoj nejstarší školy anatomie rostlin v českých zemích v druhé polovině 20. století na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy.

V poválečných letech (1945–49) vystudoval na PřF UK, kde jeho učitelé byli výjimeční rostlinní biologové té doby – především prof. Bohumil Němec (1873–1966), a také prof. Silvestr Prát (1895–1990). V r. 1963 obhájil kandidátskou práci, intenzivně rozvíjel obor anatomie rostlin v „němcovské“ tradici a zároveň se věnoval popularizaci a přípravě středoškolských učebnic anatomie rostlin a mikroskopické techniky (více ve výše citovaném článku). Méně se ví, že zásadně přispěl také k rozvoji fyziologických metod – úspěšně navázal na práce S. Práta z 30. let. Výsledky sice nepublikoval ve významnějších zahraničních časopisech, ale stejně neunikly pozornosti Bohdana Slavíka (1924–2018), který v r. 1965

1 Jaroslav a Zdeňka Pazourkovi.
Foto z rodinného archivu

vydal první metodickou příručku věnovanou studiu vodního provozu rostlin. A do této knihy J. Pazourek zpracoval kapitolu věnovanou gravimetrickému stanovení rychlosti transpirace listů.

Jaroslav Pazourek se v r. 1969 habilitoval v oboru rostlinné anatomie. Avšak před tím se velmi politicky angažoval na fakultě v r. 1968 během pražského jara a v období normalizace počátkem 70. let byl odstaven od jakékoli pedagogické činnosti. Ale kolegové z katedry nadále měli možnost s ním vědecky spolupracovat a učit se od něj a navazovali na jeho výzkum – J. Kutík, O. Votrubová a Ingrid Tichá (1939–2021). Prof. Lubomír Nátr (1934–2013) postupně pomáhal J. Pazourkovi vrátit se do vědeckého světa koncem 80. let, když působil ve funkci vedoucího katedry. Jejich spolupráce vyústila v několik společných publikací. Oba si sebe vzájemně vážili jak profesně, tak lidsky. Teprve až po politických změnách, které přinesl r. 1989, byl J. Pazourek jmenován v r. 1991 profesorem anatomie a fyziologie rostlin. V letech 1990–91 pak působil jako první „porevoluční“ vedoucí katedry fyziologie rostlin na PřF UK.

S prof. Němcem ho poutaly osobní i pracovní vztahy a zůstal s ním v kontaktu až do počátku 60. let, kdy B. Němec občas ještě docházel na fakultu a obvykle navštěvoval právě manželé Pazourkovy. RNDr. Zdeňka Pazourková, CSc. (1923–2008), od jejíhož narození také letos uplynulo 100 let, byla životní partnerkou Jaroslavovi nejen v osobním životě, ale i na poli vědeckém. Oběma vnitřní struktura rostlin učarovala, oba byli mistry mikroskopických technik. Oba patřili k uznávaným odborníkům s obrov-

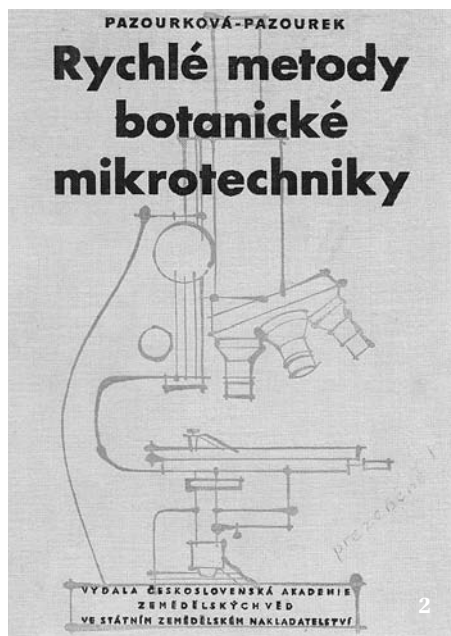
ským přínosem i v oblasti metod botanické mikrotechniky. Pazourkovi byli nerozluční. Spolu odcházeli do práce, celý den strávili v jedné laboratoři, večer šli spolu domů, a tak to šlo den za dnem, rok za rokem. Byli vždy laskaví, vždy ochotni sdílet vědecké poznatky, okouzlení z anatomie rostlin. Není známo, že by někdy od nich někdo slyšel ostřejší slovo či zvýšený hlas. A i když pak odešli do penze, nadále udržovali intenzivní kontakt s řadou kolegů z katedry, kteří je chodili navštěvovat domů a pan profesor jim zůstal rádcem a učitelem, a to nejen ve vědecké práci. J. Pazourek zemřel 12. prosince 1999 v Praze.

Jaroslav Pazourek byl výborným vědcem a zapsal se do vývoje anatomie rostlin jako nestor oboru. Byl charismatickým člověkem, vynikajícím učitelem, skvělým vypravěčem a přitom zůstal skromný a neúnavně chtěl „zapalovat“ pro obor anatomie rostlin i nejmladší generaci studentů. A že se mu to dařilo, je zřejmé ze současného stavu oboru na PřF UK.

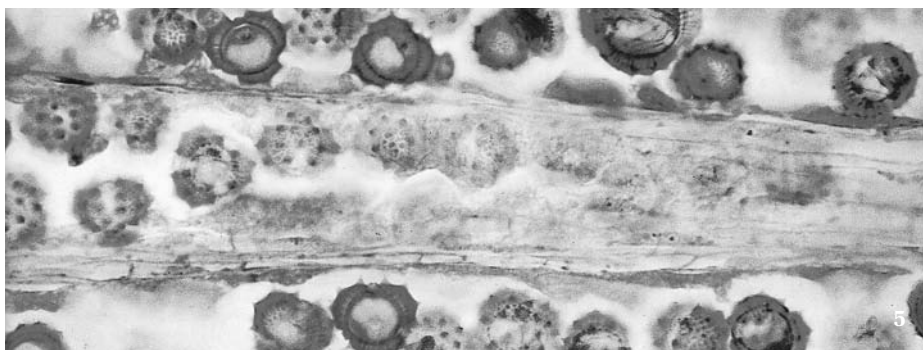
Vzpomínky na Jaroslava Pazourka

K životopisným údajům a zhodnocení vědeckého a pedagogického přínosu, u nichž jsme vycházeli ze vzpomínek syna Jaroslava Pazourka ml., prof. L. Nátra a O. Votrubové, sepsaných pro Bulletin České společnosti experimentální biologie rostlin z let 2008–09, připojujeme jako žáci pana profesora i osobní vzpomínky. Všichni jsme se výzkumně věnovali, či věnujeme, anatomii rostlin a jsme spjati s katedrou experimentální biologie rostlin PřF UK, nyní jako členové emeritní (O. Votrubová, J. Kutík) nebo současní (J. Albrechtová).

● O. Votrubová: Na prof. Pazourka mohu vzpomínat z mnoha úhlů pohledu. Nejprve byl mým učitelem, později i spolupracovníkem a šéfem. Vzpomínku věnuji tomu, co mne hodně ovlivnilo, a to byl jeho přístup k pedagogické práci. S Jaroslavem Pazourkem coby pedagogem jsem se poprvé setkala jako tzv. pomvěď neboli pomocná vědecká síla. To byla v době mého studia (v 60. letech minulého století) funkce pro studenty, kteří se chtěli blíže seznámit s katedrou a zároveň si něco málo přivydělat buď v laboratoři, nebo při výuce. V této funkci jsem pomáhala zejména při cvičeních z anatomie rostlin, z nichž mnohá vedl právě prof. Pazourek, a posléze jsem chodila i na jeho přednášky. Teprve mnohem později, když jsem převzala výuku anatomie rostlin, jsem si uvědomila, jak moc pan profesor můj přístup k pedagogické práci ovlivnil. Uměl posluchače zaujmout při praktických cvičeních i přednáškami. Přednášel poutavě, srozumitelně a v jeho přístupu se vždycky odrážel osobní vztah k rostlinné anatomii. Bylo na první pohled zřejmé, že ji má opravdu rád. Přitom dokázal být vtipný a s posluchači rád diskutoval. To poslední dnešním studentům asi nepřijde jako něco zvláštního, ale v době mých studií to tak běžné nebylo. Také patřil mezi pedagogy, kteří si uvědomovali, jak je pro vysokoškolskou výuku důležité, s jakými znalostmi na fakultu přijdou studenti ze středních škol. O tom svědčí jeho účast na autorství středoškolských učebnic i řada článků v časopisech pro středoškolské studenty a pedagogy. Myslím, že vývoj rostlinné anatomie na naší katedře hodně zbrzdilo,

2 až 4 Ukázka publikací. Společné dílo manželů Pazourkových *Rychlé metody botanické mikrotechniky* (1960) a dvě knihy J. Pazourka – *Pracujeme s mikroskopem* (druhé vydání, 1975) a *Poznáváme vnitřní stavbu rostlin* (1979)
5 Podélný anatomický řez prašníkem heřmánku (*Matricaria*) s pylovými zrny uvnitř. Ta mají drsný povrch, který má pomoci přilepit se na hmyz při opylování. Foto J. Pazourek (*Secret Life of Plants*, 1982). Z archivu České společnosti experimentální biologie rostlin (obr. 2–5)

že hned na počátku normalizace, začátkem 70. let, mu bylo pro jeho trvalé postoje a zejména pro aktivity v období pražského jara zakázáno přednášet, školit diplomanty a doktorandy (tenkrát kandidáty věd). Přitom mohl nabídnout studentům zajímavá a v oblasti anatomie rostlin velmi důležitá témata. V té době se stále více potvrdoval význam metod kvantitativní anatomie pro poznání vztahů mezi strukturou a funkcí nebo vlivu podmínek prostředí na vývoj stavby rostlin. A prof. Pazourek tehdy patřil k průkopníkům využívání těchto metod. Pro rozvoj katedry bylo ztrátou, že nové přístupy nemohl dostatečně předávat dalším pracovníkům. Přesto pedagogickou práci zcela neopustil, věnoval se aspoň článkům a učebnicím pro středoškoly.

Další, co pro jeho přístup k výuce bylo typické, bylo přesvědčení, že práci v jakémkoli oboru by mělo předcházet zvládnutí „řemesla“, tedy v anatomii především mikroskopování, přípravy preparátů a jejich správného vyhodnocení. V tom byl sám vynikající a nelze zapomenout na jeho zaujetí, když seděl u mikrotomu a připravoval preparáty, anebo úsilí o co nejlepší fotografie vlastních preparátů. A to poslední vůbec nebylo snadné, protože fotoaparát, který jsme v 70. a 80. letech používali, byl už hodně zastaralý, získat nový bylo tenkrát vyloučené, a poříditi kvalitní fotografie dalo hodně práce. Svědčí o tom i řada prací, které věnoval právě tomu řemeslu (více v uvedeném článku v Živě). A jeho pečlivé fotografování vedlo i k vydání řady oceňovaných knih. Jsem přesvědčena, že pro své žáky a pokračovatele

byl vzorem jak v oblasti vědecké a pedagogické, tak i v oblasti morální.

● J. Kutík: Před blížící se maturitou, v r. 1965, nám paní profesorka na dvanáctiletce doporučila novou učebnici Botanika pro I. ročník středních všeobecně vzdělávacích škol. Vypadala mnohem lépe než ta, ze které jsme se učili v „prváku“. Upevnila mé rozhodnutí přihlásit se ke studiu biologie na Přírodovědecké fakultě UK. Ještě ji mám schovanou. Jméno autora obsáhle úvodní kapitoly o anatomii a morfologii rostlin a mnoha krásných obrázků mi tenkrát ještě nic neříkalo: dr. Jaroslav Pazourek, CSc. O šest let později jsem obhájil pod vedením tehdy už doc. Pazourka na katedře fyziologie rostlin PŘF UK diplomovou práci na téma vztahů mezi kvantitativními charakteristikami listové epidermis. Byl jsem nadlouho jeho posledním diplomantem. J. Pazourek se stal na fakultě populárním v r. 1968 jako předseda odborové organizace, a nesměl proto v období normalizace učit, i když mohl na fakultě zůstat. Další léta tak využil hlavně ke spolupráci se zemědělským výzkumem a k popularizaci vědy, zejména anatomie rostlin. K výuce se mohl plně vrátit, bohužel, až po listopadu 1989.

Pan profesor byl velmi pracovitý člověk a práce ho bavila. Díky tomu mohl jako jeden z prvních, a nejen v (tehdy) československém měřítku, rozvinout už v 60. letech kvantitativní přístup v rostlinné anatomii. Stereologické metody teprve vznikaly, nebyly počítače a tedy ani výpočetní programy. Vše se muselo u mikroskopu „vysedět“ a pak spočítat na kalkulačce. Bibliografie J. Pazourka čítá 95 publikací, byť ne všechny

jsou původní vědecké práce. Mnohé jsou popularizační, napsal i několik knih. Do jeho příručky *Pracujeme s mikroskopem*, staré přes 60 let, se dodnes rád dívám. Byl v rostlinné anatomii a její metodice uznávanou autoritou. Když jsem měl možnost v 90. letech s ním učit na cvičeních mikroskopické techniky, říkal studentům bakalářského studia: „Musíte se naučit pracovat jako profesionálové!“ Byl velmi pozitivní člověk, nehledě na tíživé životní situace. Myslím si, že takoví lidé jsou velmi potřební, a právě dnes. Ke studentům se choval vstřícně a laskavě, nanejvýš s vlnitým humorem. Moc rád na něj vzpomínám!

● J. Albrechtová: S prof. Pazourkem jsem se setkala hned při nástupu na tehdejší katedru fyziologie rostlin PŘF UK, kde jsem v r. 1986 začala diplomovou práci na téma kvantitativní anatomie rostlin pod vedením O. Votrubové. Doc. Pazourek byl tehdy mým neoficiálním konzultantem – učitelem botanické mikrotechniky a anatomie rostlin. Neboť jak říkával, bylo nutné „zvládnout řemeslo“. Zasloužil mě do tajů anatomie rostlin, mikroskopování a pořizování mikrofotografií (ještě před vznikem digitální fotografie) a zapříčinil, že jsem navždy propadla kouzlu anatomie rostlin – výzkumu rostlinných struktur se věnuji dodnes. Pamatuji si mnoho setkání na fakultě v laboratoři a potom i v 90. letech u Pazourkových doma, kdy jsem si užívala laskavou pohostinnost a napjatě naslouchala poutavému vyprávění o jejich výzkumu, o prof. Němcovi a o životě jako takovém a že platí, „že pravda je pravda a lež je lež“, jak i napsal J. Pazourek ml. v příspěvku do Bulletinu ČSEBR.